

سرآغاز بیداری
اسلامی

جامعه شناسی دو

پایه یازدهم

نام دبیر: مریم یابنده جهرمی
استان فارس: شهرستان مرودشت

Lm.yabandeh@Hotmail.com

درس سیزدهم

YABANDEH

۴

نکاتی در مورد آغاز شکل گیری پدیده های اجتماعی

آغاز شکل گیری هر پدیده اجتماعی اغلب هیجان انگیزترین لحظه آن است، لحظه ای سرشار از بیم، امید، دلهره و ...

آغاز شکل گیری هر پدیده اجتماعی شفاف ترین و بی پرده ترین لحظه آن است، به همین دلیل اطلاعات قابل توجهی را از آن پدیده در اختیار ما قرار می دهد.

سرآغاز هر پدیده اجتماعی مانند بذر و نطفه ای است که سرگذشت و سرنوشت پدیده را به طور خلاصه بیان می کند.

❖ جهان غرب ابتدا با سطحی ترین و ظاهری ترین لایه های هویتی خود با سایر جهان از جمله جهان اسلام مواجه شد و بیش از هر چیز، وجوه نظامی، سیاسی، اقتصادی، فناورانه و ... خود را به رخ کشید های اجتماعی اما لایه های عمیق و عمیق تر آن از چشم اعضای سایر جهان ها مخفی ماند. این امر بر چگونگی مواجهه جهان های اجتماعی دیگر و اعضای آنها با جهان غرب تأثیر فراوانی گذاشت. ابتدا رویارویی جهان اسلام با غرب متجدد، جریان های فکری و اجتماعی متفاوتی در جهان اسلام شکل گرفت. جریان هایی که برداشتشان از دافعه ها و جاذبه ها، دشمنان و دوستان، دردها و درمان های پیش رو، شباهت ها و تفاوت هایی داشت.

❖ نخستین جریان های اجتماعی که در این مواجهه شکل گرفتند، کدام اند؟

❖ شباهت ها و تفاوت های آنها چه بود؟

از فواب گران، فواب گران، فواب گران فیز

از فواب گران فیز

یک ناله فاموش و اثر بافته آهی است

خاور همه مانند غبار سر راهی است

از هند و سمرقند و عراق و همدان فیز

هر ذره این فاک گره فورده نگاهی است

از فواب گران، فواب گران، فواب گران فیز

از فواب گران فیز

فریاد ز شیرینی و پرویزی افرنگ

فریاد ز افرنگ و دلاویزی افرنگ

معمار مره، باز به تعمیر جهان فیز

عالم همه ویرانه ز پنگیزی افرنگ

از فواب گران، فواب گران، فواب گران فیز

از فواب گران فیز

❖ اولین بیدارگران در جهان اسلام چه کسانی بودند؟

❖ چه ویژگی‌هایی داشتند؟

❖ چقدر با فرهنگ غرب آشنا بودند؟

نخستین رویارویی های غرب متجدد با جهان اسلام هنگامی رخ داد که :

قدرت های سیاسی جهان اسلام، علی رغم رعایت ظواهر اسلامی ، استبدادهای قومی و قبیله ای بودند .

عالمان دینی، اغلب بر اساس ضرورت حفظ امنیت با آنها تعامل می کردند.

عدالت و فقاقت دو عنصر برتر در فرهنگ اسلامی، اغلب در حاشیه مناسبات قدرت های قومی، مهجور باقی مانده بودند.

دولت های کشورهای مسلمان به میزان دوری از سنن دینی و اسلامی، آسیب پذیری بیشتری در برابر کشورهای غربی پیدا می کردند.

قدرت نظامی، سیاسی، اقتصادی و جاذبه های دنیوی کشورهای غربی، دولتمردان و رجال سیاسی جوامع اسلامی را مرعوب و شیفته فرهنگ غرب می ساخت

عزت و استقلال کشورهای اسلامی را تضعف می کرد .

نخستین بیدارگران اسلامی کسانی بودند که :

- ✓ به خطر جوامع غربی و خطر شیوه ای که دولت های اسلامی در برابر آنان داشتند، توجه کردند.
- ✓ حرکت ها و جنبش هایی را در مقابل غرب به وجود آوردند.

نمونه هایی از نخستین حرکت بیدارگران در ایران :

- ۱- حضور فعال عالمان دینی در مقابله با دولت تزاری روسیه و تدوین رساله های جهادیه
- ۲- حکم میرزای شیرازی در جنبش تنباکو
- ۳- حرکت اصلاحی امیرکبیر

نمونه ای از نخستین حرکت بیدارگران در جهان اسلام:

اقدامات سید جمال الدین اسد آبادی و شاگردانش در کشور های اسلامی.

مهم ترین ویژگی های نخستین بیدارگران اسلامی عبارتند از :

- ۱- متوجه خطر کشورهای غربی برای جوامع اسلامی بوده و خواستار استقلال سیاسی و اقتصادی جوامع اسلامی بودند.
- ۲- به دنبال اصلاح رفتار دولت های اسلامی بودند.
- ۳- بیداری را بازگشت به اسلام و عمل به آن می دانستند.
- ۴- به دنبال وحدت امت اسلامی یا تشکیل قدرت واحد اسلامی و عزت جهان اسلام بودند و قومیت های مختلف را در متن امت واحد اسلامی به رسمیت می شناختند.

- ❖ بیدارگران نخستین، به رغم رویکرد اعتراض آمیز به غرب، **آشنایی عمیق با فرهنگ غرب و ابعاد دنیوی آن نداشتند**.
- ❖ آنها خطر غرب را بیشتر در **سلطه گری و قدرت سیاسی و اقتصادی** آنها می دیدند.

علت ضعف جوامع اسلامی و قدرت جوامع غربی از نگاه نخستین بیدارگران اسلامی:

- علت ضعف جوامع اسلامی : دوری مسلمانان از عمل کردن به سنن اسلامی
- علت قدرت جوامع غربی : عملکرد آنها اغلب همان است که مورد توجه اسلام می باشد.

تحلیل کنید

محمد عبده شاگرد سید جمال الدین اسدآبادی در مصر است و این سخن منسوبه اوست:
در شرق مسلمانان را دیدم و اسلام را ندیدم و در غرب اسلام را دیدم و مسلمانان را ندیدم.
این سخن را تحلیل کنید و نظر خود را درباره آن بیان نمایید.

با شکل گیری استعمار و نفوذ دولت های غربی در کشورهای اسلامی به موازات حرکت نخستین بیدارگران اسلامی دو جریان دیگر به نام «منورالفکران» و «روشنفکران» شکل گرفتند.

منورالفکران غرب گرا کسانی بودند که :

شیفته جوامع غربی بوند.

اغلب در لژهای فراماسونری سازمان می یافتند.

بیداری را در عبور از فرهنگ اسلامی و پیوستن به فرهنگ غرب معنی می کردند.

اومانیسم را به آدمیت و روشنگری مدرن را به منورالفکری ترجمه می کردند.

به همین دلیل خود را منورالفکر خواندند.

❖ لژ آدمیت و لژ بیداری ایرانیان از نخستین لژهایی بود که منورالفکران در ایران تأسیس کردند.

ویژگی های منورالفکران غرب گرا عبارتند از :

- ۱- نسبت به کشورهای استعمارگر احساس خطر نمی کردند و حضور سیاسی و اقتصادی آنها را فرصت می دانستند.
- ۲- به دنبال اصلاح رفتار دولت های اسلامی بودند.
- ۳- بیداری را بازگشت به اسلام و عمل به آن نمی دانستند. بلکه راه نجات را تقلید از رفتار فرنگیان می دانستند .
- ۴- مفهوم امت و ملت اسلامی برای آنها بی معنا یا منفور بود و در مقابل، به ناسیونالیسم که اندیشه سیاسی قوم گرایانه غرب متجدد بود، روی آورده بودند.

ویژگی منورالفکران غرب گرا	ویژگی بیدارگران اسلامی
نسبت به کشورهای استعمارگر احساس خطر نمی کردند و حضور سیاسی و اقتصادی آنها را فرصت می دانستند.	متوجه خطر کشورهای غربی برای جوامع اسلامی بوده و خواستار استقلال سیاسی و اقتصادی جوامع اسلامی بودند.
به دنبال اصلاح رفتار دولت های اسلامی بودند	به دنبال اصلاح رفتار دولت های اسلامی بودند
بیداری را در عبور از فرهنگ اسلامی و پیوستن به فرهنگ غرب (تقلید از فرنگیان) معنی می کردند	بیداری را بازگشت به اسلام و عمل به آن می دانستند
مفهوم امت و ملت اسلامی برای آنها بی معنا یا منفور بود و در مقابل، به ناسیونالیسم که اندیشه سیاسی قوم گرایانه غرب متجدد بود، روی آورده بودند.	به دنبال وحدت امت اسلامی یا تشکیل قدرت واحد اسلامی و عزت جهان اسلام بودند و قومیت‌های مختلف را در متن امت واحد اسلامی به رسمیت می‌شناختند

شکل گیری حکومت های سکولار توسط منورالفکران غرب گرا :

- ✓ منورالفکران غرب گرا مورد حمایت دولت های استعمارگر غربی بودند.
- ✓ دولت های استعمارگر به کمک منورالفکران غرب گرا توانستند از موفقیت حرکت ها و جنبش های بیدارگران اسلامی جلوگیری کنند .
- ✓ منورالفکران غرب گرا که در قدم های نخست از خواهان اصلاحات در دولت کشور اسلامی خود بودند .
- ✓ در نهایت با حمایت کشورهای غربی، حکومت های سکولار را در جوامع خود تشکیل دادند.

ویژگی قدرت های سکولار در جوامع اسلامی :

- ✓ قدرت حاکمان سکولار در کشورهای مسلمان، ریشه در اعتقادات و پیشینه تاریخی این کشورها نداشت و وابسته به قدرت جهانی استعمار بود .
- ✓ حاکمان سکولار با اتکا به قدرت استعمار، مظاهر دینی و اسلامی و ساختارهای اجتماعی پیشین را از بین بردند و ساختار اجتماعی جدید را ایجاد نمودند .

سه نمونه از قدرت های سکولار
که آرمان های منورالفکران غرب زده را با حمایت دولت های غربی دنبال می کردند.

امان الله خان در افغانستان

آتاتورک در تورکیه

رضا خان در ایران

گفت و گو کنید

دربارهٔ فعالیت های اسلام ستیزانهٔ رضاخان و چهره های منورالفکری که در کابینه های او حضور داشتند، گفت و گو کنید.

□ علی منصور، محمدعلی فروغی، مصطفی قلی بیات، علی اکبرداور و محمود جم و دیگرانی همچون تیمور تاش، سرداراسعد بختیاری و ... در کابینه های رضاخان حضور داشتند.

رهاورد حکومت منورالفکران غرب گرا در کشورهای اسلامی، **استبداد استعماری** است.

تأثیر استبداد استعماری بر جوامع اسلامی :

- ✓ استبداد استعماری به دلیل وابستگی به کشورهای استعمارگر و عمل مطابق منافع این کشورها، استقلال سیاسی و اقتصادی جوامع اسلامی را مخدوش می سازد .
- ✓ مقاومت های مردمی که برای حفظ هویت اسلامی خود انجام می پذیرد را نیز سرکوب می نماید .

چگونگی شکل گیری روشنفکران چپ در جوامع اسلامی :

- ✓ در هم ریختن نظم پیشین به بهانه رسیدن به جایگاه کشورهای غربی انجام می شود؛ اما در عمل، این کشورها به جای رسیدن و نزدیک شدن به کشورهای غربی، همچنان خصوصیات کشورهای پیرامونی و استعمارزده را دارند. این مسئله موجب اعتراض برخی از نخبگان این کشورها را که به غرب چشم دوخته اند، شد .
- ✓ تاثیر پذیری این نخبگان از جریان های چپ شکل گرفته در کشورهای اروپایی منجر به شکل گیری روشنفکران چپ شد .

دیدگاه های روشنفکران چپ در جوامع اسلامی

نسبت به حرکت های سیاسی منورالفکران غرب گرا معترض بودند

اما اعتراض آنان به اسلام ستیزی و دور شدن از بنیان های فکری اسلامی نیست، بلکه از نوع اعتراضاتی است که طی قرن ۲۰ در کشورهای غربی نسبت به عملکرد اقتصادی نظام های لیبرالیستی و سرمایه داری شکل گرفت.

روشنفکران چپ، حرکت های خود را در چارچوب اندیشه های ناسیونالیستی، سوسیالیستی و مارکسیستی سازمان می دادند.

برخی از آنان، حرکت های اجتماعی شان را آشکارا به صورت مکاتب غیرتوحیدی مطرح می کردند .

برخی از آن ها از رویارویی مستقیم با باورهای دینی مردم خودداری می کردند، حتی گاهی اندیشه های خود را در پوشش دینی بیان می داشتند. (این گروه روشنفکری التقاطی چپ را در جوامع اسلامی به وجود آوردند .)

سر انجام روشنفکران چپ در جوامع اسلامی

حرکت های اعتراض آمیز روشنفکران چپ کشورهای مسلمان، اغلب **مورد حمایت های بلوک شرق** قرار می گرفت.

تا هنگام فروپاشی بلوک شرق، روشنفکران چپ در کشورهای اسلامی جاذبه داشتند و جریان چپ حتی در کشورهایی که زیر نفوذ بلوک غرب قرار داشتند به عنوان یک جریان اجتماعی تأثیرگذار حضور داشت..

با فروپاشی بلوک شرق و از بین رفتن جاذبه های روشنفکری چپ در سطح جهانی، این جریان در کشورهای اسلامی نیز جاذبه خود را از دست داد و غرب گرایان این جوامع، دیگر بار به اندیشه های لیبرالیستی غربی روی آوردند.